

Lyngby Kirke

Kierkegaard og Richard Wright

Foredrag af

Leif Bork Hansen

Hvad har vi med hinanden at gøre?

Er det overhovedet muligt at nå hinanden?

**Vil der ikke altid være undertrykkere og
undertrykte?**

Den afro-amerikanske forfatter Richard Wright (1908-1960) har i sit berømte værk *Søn af de Sorte* (*Native Son*) fra 1940 beskrevet de slavelignende forhold, de sorte levede under i det raceopdelte Chicago og det uendelige destruktive had, der udspillede sig mellem hvide og sorte. Den amerikanske litteratur- og samfundskritiker Irving Howe (1920-93) skrev om Richard Wrights roman, at den dag, romanen udkom, blev Amerikas kultur ændret for altid. For uanset hvad man ville mene om romanen, gjorde den en gentagelse af de gamle løgne umulig. Som ingen tidligere roman havde gjort det, kastede *Søn af de sorte* lys på det had, den frygt og vold, som havde forkrøblet og om muligt ødelagt Amerikas kultur (jf. essayet *Black Boys and Native Sons*, 1963).

Richard Wrights egne bedsteforældre havde været slaver. Han blev født nær Natchez i Mississippi, flyttede siden til Chicago og til New York City. Hans 'Odysse' endte i eksil i Paris i 1947.

Richard Wright havde meldt sig ind i det kommunistiske parti i 1932 og var medlem indtil 1944. McCarthyismens forsøg på at gøre kommunisterne til syndebukke - for udøvelse af 'uamerikansk' virksomhed - ramte også ham.

Richard Wrights *Søn af de Sorte* begynder en morgen i den lejlighed, hvor Bigger Thomas bor med sin mor og to søskende. Bigger skammer sig over de forhold, de bor under, skammer sig over sin mor, og hader hende, fordi hun slider og slæber til ingen nytte. Hendes kristne håb er, at det engang kan blive anderledes – efter døden. Moderen vil have, at Bigger skal tage imod 'Understøttelsen's tilbud om at blive chauffør hos en hvid familie Dalton. Også det hader han, og han planlægger sammen med andre et røverisk

overfald, men det bliver ikke til noget – han tør ikke. Bigger dukker op hos familien Dalton. Moderen er blind. Han får stillingen og et værelse og får tilbud om at komme i aftenskole og lære noget. Han får til opgave at være chauffør for Mary Dalton, datteren, der imod forældrenes vilje kommer sammen med Jan, der er kommunist, og i øvrigt er jøde. Jan og Mary arbejder for at nedbryde raceskellene, og trænger sig ind på Bigger, der bliver mere og mere forvirret og hadefuldt. De overtaler Bigger til at køre hen på en bar for sorte. De får i løbet af aftenen meget at drikke - og Mary er indladende over for Bigger, da han kører hende hjem. Hun er så beruset, at han må bære hende op på hendes værelse. Han føler sig seksuelt tiltrukket af den hvide unge pige, samtidig med at han hader hende. Pludselig opdager han, at hendes blinde mor er i soveværelset, hvor han har båret hende op og lagt hende på sengen. Han bliver så angst for at moderen skal opdage, at han er der, at han lægger en pude over munden på datteren, for at hun ikke skal sige noget. Han kommer i sin angst til at kvæle hende. Moderen opdager ikke Bigger, men kun at datteren er stærkt beruset. Af rædsel for at blive opdaget beslutter Bigger at brænde liget af hende i centralfyret. Da der ikke er plads nok til at få hende ind i fyret, hugger han hovedet af hende med en økse, pakker det blodige hoved ind i et stykke avispapir og kaster det ind i fyret. Det er Biggers opgave at sørge for, at der er kul nok på centralfyret. Først er der ingen, der véd, hvad der er sket med den forsvundne Mary.

Bigger forsøger at kaste skylden over på Jan, som har givet ham en stak kommunistiske blade, og som han var blevet opfordret til at læse. Bigger forsøger at tvinge Bessie, sin sorte kæreste, til at være med i et penge-afpresningsforsøg mod familien Dalton. Da man opdager knoglerne og en ørering i centralfyret, lykkes det Bigger at flygte, hvorefter han myrder Bessie, som han var bange for skulle tale over sig. Selvom Bigger havde forsøgt at skubbe skylden over på Jan – og Jan havde været fængslet, sigtet for mordet - ønsker Jan alligevel at hjælpe Bigger, og får Boris Max, der også er kommunist og jøde, til at være forsvarer for Bigger.

Første bog af *Søn af de Sorte* bærer titlen *Angst*. Anden bog *Flugt* og den sidste bog med selve retssagen hedder *Skæbne*.

Efter at Bigger Thomas er pågrebet og fængslet, begynder selve udredningen af uhyrlighederne. Politiet tager på et tidspunkt Bigger Thomas fra fængslet, for at han skal vise, hvad han foretog sig den nat oppe på Mary Daltons værelse. Bagefter bliver han nærmest slæbt gennem en rasende menneskemængde hen til politibilen: "Ovenpaa en Bygning paa den anden Side Gaden, ovenover Hovedet paa Folkemængden, flammede et Kors. Straks vidste han, at det havde noget med ham at gøre. Men hvorfor skulde de brænde et Kors?"

Bigger Thomas var tidligere blevet opsøgt af en sort præst og "medens han stirrede op paa det [det brændende kors], kom han i Tanker om den

sorte Præsts svedende Ansigt den Formiddag præsten havde talt saa højtideligt om Jesus og at der var et Kors for ham, et Kors for enhver og om hvorledes den ydmyge Jesus havde baaret Korset, banet Vej, vist, hvordan man skulde dø og leve det evige Liv. Men han havde aldrig set et Kors brænde som det paa Taget. Vilde de hvide ogsaa have, at han skulde elske Jesus? Han hørte Blæsten piske i Flammerne. Nej! Det var forkert; de burde ikke brænde et Kors...

„Han ser det! “

„Han ser det! “

Øjnene og Ansigterne rundt om ham var slet ikke, som Præstens havde været, da han havde talt om Jesus og hans Kærlighed, om hans Død paa Korset; det Kors Præsten havde talt om, havde været blodigt, og ikke flammende, ydmygt og ikke krigerisk. Det havde indgydt ham Æresfrygt og Undren, og ikke Angst og panisk Rædsel. Det havde kunnet faa ham til at knæle ned og græde; men dette Kors kunde faa ham til at forbande og myrde. Saa huskede han paa det Kors, Præsten havde hængt om Halsen paa ham; han følte det ind mod Huden paa Brystet, et Billede af det samme Kors, som flammede for hans Øjne højt oppe paa Taget mod den kolde blaa Himmel, medens Ildflammerne piskede op til et sydende Raseri af den isnende Vind!

„Brænd ham!“

„Slaa ham ned!“

Det knugede ham: det Kors var ikke Christi Kors, men det var Ku Klux Klans Kors. Han bar et Frelsens Kors om Halsen, og de brændte et Kors for at sige ham, at de hadede ham! Nej! Han ville ikke have med det at gøre! Havde Præsten lokket ham i en Fælde? Han følte sig forraadt. Han havde Lyst til at rive Korset af Halsen paa sig og smide det bort.” (p.317-318). Han smed det fra sig, da han kom tilbage i fængselscellen.

Søn af de Sorte kulminerer i retten med henholdsvis statsadvokaten Mr. Buckleys og forsvareren Mr. Boris Maxs anklage- og forsvarstaler, samtidig med at en rasende mængde befinder sig udenfor.

Statsadvokaten Mr. Buckley refereres i avisen *Tribune* for at sige: “Saadanne Forbrydelser som Bigger Thomas’ Mord kunde i betydelig Grad formindskes i Antal, hvis alle Negre formentes Adgang til Parker, Sportspladser, Restauranter, Teatre og Sporvogne. Det er bydende nødvendigt, at Negrene kun faar Tilladelse til at bo i bestemte Kvarterer. Saadanne Forholdsregler maa tages for at holde Negrene saa meget som muligt borte fra Kontakt med hvide Kvinder og hindre deres Overfald paa dem.

Her i Syden er vi af den Formening, at Norden opmuntrer Negrene til at skaffe sig mere Oplysning, end de organisk er i Stand til at absorbere, med det Resultat, at Negrene i Norden almindeligvis er mere ulykkelige og rodløse end Negrene i Syden. Hvis der oprettedes særskilte Skoler, vilde det blive let at begrænse

Negrenes Oplysning ved at regulere Pengebevillingerne gennem Byraad og Statsforsamling” (p.266).

Det er ifølge statsadvokaten loven og civilisationen, der betegner overgangen fra dyr til menneske (Statsadvokaten omtaler da også Bigger Thomas som Abe-dyret).

Således udbryder statsadvokaten under retssagen: “Ærede Hr. Dommer, jeg siger, at Loven er hellig; den er Fundamentet for alle vore højt elskede Værdier. Den lader os tage vort menneskelige Værd for givet og driver vor Energi mod højere og ædlere Maal.

Mennesket traadte ud af Dyrets Kongerige i selv samme Øjeblik, som han følte, at han kunde tænke og føle sig sikker i Bevidstheden om, at den hellige Lov havde afløst hans Bøsse og hans Kniv.

Jeg siger, at Loven er hellig, for den gør os menneskelige! Og ve over de Mænd – og disse Mænds Civilisation – som i vildledt Sympati eller Angst svækker den stærke Struktur i den Lov, som sikrer os vort harmoniske Sammenspil paa denne Jord.

Ærede Hr. Dommer, jeg beklager, at Forsvareren har rejst det giftige Problem om Racehad og Klassehad i denne Sag” (p. 378-379).

Bigger Thomas føler, at han for første gang - gennem mordet på Mary Dalton - er blevet sig selv. Og læseren må med rædsel tage afstand fra

Bigger Thomas. I slutningen af romanen forsøger Mr. Boris Max, at forsvare det, Bigger Thomas har gjort. Mr. Dalton lejer elendige lejligheder ud til de sorte, til dobbelt pris, og vil kun leje ud til de sorte i ghettoerne. Mr. Dalton vil gerne give penge til billardklubber til unge sorte, men ikke støtte en egentlig uddannelse. Dette pinlige dobbeltspil under maske af filantropi afslører forsvareren. Og i virkeligheden tænker de hvide, ligesom de sorte. Begge vil eje noget. Men efterhånden har to til tre hundrede års undertrykkelse betydet, at sådan er det bare. Det stilles der ikke spørgsmålstegn ved. Sådan er der undertrykkere og undertrykte.

Bigger Thomas kommer alligevel i tvivl, konfronteret med det at han skal dø – og kommer med sin bekendelse over for sin forsvarer, Mr. Max:

“ „Jeg ved, jeg hitter ud af det. Jeg skal dø. Ja, saadan er det. Men jeg har aldrig ønsket at gøre noget Menneske Fortræd. Det er den rene Sandhed, Mr. Max. Jeg gjorde Folk Fortræd, fordi jeg følte, jeg maatte; det er det hele. De masede sig ind paa mig; de vilde ikke give mig Albuenum. Masser af Gange prøvede jeg paa at glemme dem; men det kunde jeg ikke. De vilde ikke lade mig...” Biggers Øjne var opspilede; men de saa ikke noget; hans Stemme hastede videre... Mr. Max, det var ikke min Mening at gøre, hvad jeg gjorde. Jeg prøvede paa at gøre noget andet. Men det var ligesom, jeg ikke kunde. Jeg stod altid og manglede noget, og jeg følte, at der ikke

var nogen, der vilde lade mig have det. Saa sloges jeg med dem. Jeg troede, de var haarde, og saa var jeg haard.“ Han gjorde en Pause, saa klynkede han videre med sin Bekendelse. Men jeg er ikke haard, Mr. Max. Jeg er ikke det bitterste haard...“ Han rejste sig op. „Men jeg kommer til at f-f-føle det indeni mig, som om jeg græd...Jeg kommer til at føle – og tænke, at de ikke ser mig, og jeg ikke ser dem...“ Han løb hen til Staaldøren og greb om Gitterstængerne og ruskede dem, som om han prøvede paa at rive Staalet ud af Cementindfatningen...„ Mr. Max, jeg ved, at de Folk, som sendte mig herhen, hadede mig; det ved jeg. M-m-men De tror jo, at d-de er ligesom mig, og naar jeg er død og borte, tror De, at de vil sige, ligesom jeg siger nu, at det i-ikke var deres M-Mening at gøre nogen Fortræd...,at de bare v-vilde udrette noget?“...Bigger forsøger at få Max til at svare. Forlanger det. „De spørger mig om noget, jeg ikke har lyst til at svare...“ (p.393-394).

I stedet for at gå ind på, hvad Bigger Thomas siger, spørger Mr. Max: „Ser De alle disse Bygninger, Bigger?... Mændene, som ejer disse Bygninger, er bange. De vil beholde, hvad de ejer, selv om det bringer andre Lidelser. For at kunne beholde det, skubber de andre Mennesker ned i Pløret og siger, at de er Dyr. Men Mennesker, Mennesker som De, bliver vrede og slaas for at komme ind i de Bygninger, for at komme til at leve igen. Bigger, De myrdede. Det var forkert. Det var ikke den Maade, det skulde gøres paa. Nu er det for sent for Dem at ...arbejde sammen med...andre, som pr-prøver paa at ...tro og faa

Verden til at leve igen...Men det er ikke for sent at tro paa, hvad De følte, at forstaa, hvad De følte...“ (p.395).

Boris Max siger i fortsættelse heraf til sidst: „Bigger, De skal dø. Og hvis De dør, saa dø som en fri Mand. De prøver paa at tro paa Dem selv. Og hver Gang De prøver paa at finde en Maade at leve paa, saa staar Deres eget Sind i Vejen. Ved De, hvorfor? Jo, fordi andre har sagt, at De har en daarlig Karakter, og lod Dem leve under daarlige Forhold. Naar et Menneske hører det om og om igen og ser sig omkring og opdager, at han lever daarligt, begynder han at tvivle paa sin egen Karakter. Hans Følelser trækker ham fremad, og hans Karakter trækker ham tilbage, for den bliver, som andre siger, den er. For at faa Mennesker til at kæmpe og faa Tro igen maa man faa dem til at tro paa, hvad Livet har faaet dem til at føle, og faa dem til at føle, at deres Følelser er ligesaa gode som andre Menneskers.

Bigger, De Mennesker, som hader Dem, føler akkurat det samme, som De føler; de er bare paa den anden Side af Plankeværket. De er sort; men det er kun en Del af det...De [er] let at faa skubbet ud, fordi De netop er sort. Men hvorfor gør de andre det? De ønsker sig Livets Ting, ligesom De selv gør, Bigger, og de er ikke særlig nøjeregnende med, hvorledes de faar dem“ (p.396).

Dette rammer Bigger, så han alligevel lader det være det sidste, at han giver ham ret: „Mr. Max, De skal gaa hjem. Jeg har det godt...Det lyder

løjerligt, Mr. Max; men naar jeg tænker paa, hvad De siger, saa føler jeg det, saadan vilde jeg føle det. Jeg føler det, ligesom om jeg har Ret..."

Bigger råbte: „Jeg vilde ikke myrde!...Men jeg myrdede, fordi jeg er den, jeg er. Det maa have ligget dybt nede i mig, det, der fik mig til at myrde.“

- Kan et menneske slå sig ind under sin skæbne og deri finde retten til at handle, som det gør – uden at være personlig ansvarlig?

“Lidt efter: „Det maa have været meget godt, det, jeg myrdede for!“ Biggers Stemme var opfyldt af en afsindig Angst. „Det maa have været meget godt! Naar en Mand myrder, saa gør han det for nogets Skyld... Jeg vidste ikke, at jeg rigtigt levede i denne Verden, førend jeg følte saa stærkt, at jeg kunde myrde...Det er sandt, Mr. Max. Nu kan jeg sige det, fordi jeg skal dø. Jeg ved, naar jeg siger noget rigtigt, og jeg ved, hvordan det lyder. Men jeg har det godt. Jeg føler mig godt tilpas, naar jeg ser det paa den Maade“ (p.397)

Det vækker til gengæld Mr. Max's rædsel. Han skulle gå hjem og fortælle hans mor, at han havde det godt, og at hun ikke skulle være bedrøvet.

I hvor høj grad Richard Wright kendte sig selv i Bigger Thomas fremgår af, at Richard Wright selv påtog sig at spille Bigger Thomas i en filmatisering af *Søn af de Sorte* (Filmen, som Richard Wright arbejdede på i tre år, blev ikke en succes).

Richard Wright læste i 1947 – det år han fik eksil i Paris - Søren Kierkegaards værk *Begrebet Angst*. Richard Wright har givet udtryk for, at det, som Kierkegaard beskrev i sine bøger, kendte han fra sig selv. “Angst er en fremmed magt, der bemægtiger sig et menneske, og dog kan man ikke rive sig løs og har ikke vilje dertil, for man frygter det, man ønsker.” Dette citat af Søren Kierkegaard har Richard Wright benyttet som motto for den første bog af romanen *Vidnet (The Outsider)* fra 1953, der bærer titlen *Angst*. Også første bog af romanen *Søn af de Sorte* fra 1940 bærer titlen: *Angst*.

Sartres eksistentialisme: “Mennesket er dømt til frihed”

Richard Wright konfronteredes i Paris med Sartre og kredsen af eksistentialister omkring ham. “Ét af Sartres temaer var, at den fremmedgørelse, selvmutilering, individets mangel på autenticitet, havde rod i individets accept af de sociale bånd, brugt til at definere det: Jøde eller Arier,” skriver litteraturkritikeren James Campbell og henviser til Sartres udsagn: “Mennesket er dømt til at være fri i dets valg og handling. Det er dømt til at bære ansvarets byrde” (*Eksistentialisme er en humanisme*, 1946).

“Disse ord gav mening for Richard Wright. Men, argumenterede han over for Sartre, når de mødtes, at fra det sted, hvor han selv stod, kunne forsøget på at vælge noget andet, end samfundet

havde bestemt én til, blive fatalt. Hvad nytte var "valg" til, hvis det førte til lynchning? I Amerika var negeren, som "valgte" frihed, fundamentalt ikke mere fri end den neger, som valgte at forblive i de former for slesk underkastelse, som samfundet havde anvist ham. Den sidste var spærret inde i et socialt tyranni, den første var spærret inde i den viden, at hans valg kunne føre til forfølgelse eller død."(*Exiled in Paris*, 1995, p. 10).

Er den sortes identitet ikke udelukkende, hvad samfundet har bestemt ham eller hende til at være? Er det ikke absurd at tale om den sortes egen frihed til at vælge sit liv? Det var det problem, Wright var gået løs på i sin roman *Søn af de Sorte*. "Wright havde ikke læst noget af Sartre på det tidspunkt, han skrev sin roman, men hans formål var "Sartresk" nok," skriver James Campbell.

Wright beretter om Bigger Thomas: "Da han ved et tilfældigt Mord var blevet slynget ind i den Situation, at han havde følt, at der muligvis var en Orden og en Mening med hans Forhold til Menneskene omkring ham, da han havde anerkendt den moralske Skyld og det moralske Ansvar for dette Mord, fordi det havde faaet ham til at føle sig fri for første Gang i sit Liv...havde han valgt ikke at ville kæmpe mere"(p.260).

Det følger James Campbell følgende kommentar til: "Det er Wright, der igennem denne handling formulerer en "eksistentialisme", uden på den tid at have dette ord i sit sprog, for det sorte

Amerikas sind. Hvor Sartres beslutning om at vælge frihed førte til friheden selv, førte det for Bigger Thomas til den elektriske stol" (*Exiled in Paris* p.11).

En åbnende og lukkende angst ifølge

Kierkegaard

Angsten er menneskets adelsmærke, for ved at konfronteres med angsten, konfronteres jeg med friheden. Friheden er ifølge Kierkegaard aldrig noget abstrakt, men altid i den konkrete situation.

Men hvad er det for en frihed, det drejer sig om – som Richard Wright i sammenhæng med en Sartresk problemstilling forestiller sig – og som Kierkegaard beskriver i *Begrebet Angest*?

Den frihed som Bigger Thomas føler, er ifølge Kierkegaard, den farlige dæmoniske frihed. Han oplever, at han for første gang følte sig fri efter mordet på datteren, Mary Dalton, i det hus, hvor han var blevet ansat. Men denne frihed udspringer ifølge Kierkegaard af en dæmonisk angst, og resulterer ifølge Kierkegaard i det modsatte af frihed.

Mellem Sartre og Kierkegaard

Kierkegaard taler i *Begrebet Angest* om to former for angst: For det første angsten for det onde, men også om en dybere angst, det han kalder

den dæmoniske angst, nemlig angsten for det gode, dvs. den angst, der lukker af og ikke vil have med den anden at gøre. Kierkegaard henviser til eksemplerne med dæmonbesattes reaktion over for Jesus: "En Dæmonisk i det N.T. siger derfor til Christus, da han nærmer sig τι εμου και σοι [Det græske spørgsmål (*ti emoi kai soi*) betyder ordret oversat: Hvad for mig og for dig? Altså: Hvad har vi med hinanden at gøre?]; han vedbliver: at Christus kommer for at fordærve ham (Angest for det Gode). Eller en dæmonisk beder Christus om at gaae ad en anden Vei" (SKS 4, 426).

Vi kan spørge: Er det ikke bedst, at mennesker ikke har med hinanden at gøre, men lever adskilt fra hinanden? (At hvide er hvide og sorte er sorte?)

Ved at konfronteres med angsten, konfronteres vi med friheden, med det at vælge. Det er bemærkelsesværdigt, at friheden er kendetegnet ved åbenheden, og ufriheden ved lukketheden. Sådan erklærer Kierkegaard, at "Friheden er bestandig communicerende" og tilsvarende, at "Ufriheden bliver mere og mere indelukket, og vil ikke Communicationen" (SKS 4,425).

Richard Wright genkendte sig selv i beskrivelsen af den tvetydige angst hos Kierkegaard. Og selvom Bigger Thomas i *Søn af de Sorte* ikke vil åbenheden, forsoningen, men i "en afsindig Angst" vælger, at være den han er i sin dæmoniske angst og trods, viser han også, hvad

prisen for denne dæmoniske angst bliver for andre og for Bigger Thomas selv.

Måske var det netop, hvad Richard Wright dybest set ville vise?

Leif Bork Hansen

Lyngby Sognegård

Stades Krog 9,

2800 Kongens Lyngby

Torsdag den 28. januar 2010